

Un nou patró de comerç exterior per a Catalunya?

Josep Lladós

Estudis d'Economia i Empresa. Universitat Oberta de Catalunya (UOC)

Àngel Hermosilla

Estudis Econòmics. Centre d'Estudis i Assessorament Metal·lúrgic (CEAM)

Economia Aplicada. Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

Introducció

Mentre que el procés d'internacionalització de l'economia catalana avança a bon ritme, la contribució del sector exterior al creixement econòmic intern està perdent força, com a resultat tant de la persistència del dèficit comercial de mercaderies com del saldo menys favorable dels intercanvis de serveis. En aquest article es tracta d'investigar les causes principals que estan impedit que l'impuls de les exportacions de béns i serveis vagi acompanyat d'un balanç més favorable en les relacions comercials del Principat amb l'estranger. L'anàlisi està dividida en dues parts. A la primera s'investiga el comerç de mercaderies, posant l'èmfasi en els factors que expliquen el dèficit actual, mentre que a la segona s'aprofundeix en els intercanvis de serveis, tot repassant-ne l'evolució i els trets més significatius.

La globalització dels mercats i de les estratègies empresarials, la incorporació al comerç internacional de països amb salaris baixos i l'aplicació creixent de les noves tecnologies d'informació i comunicació a l'activitat econòmica posen en qüestió la supervivència dels

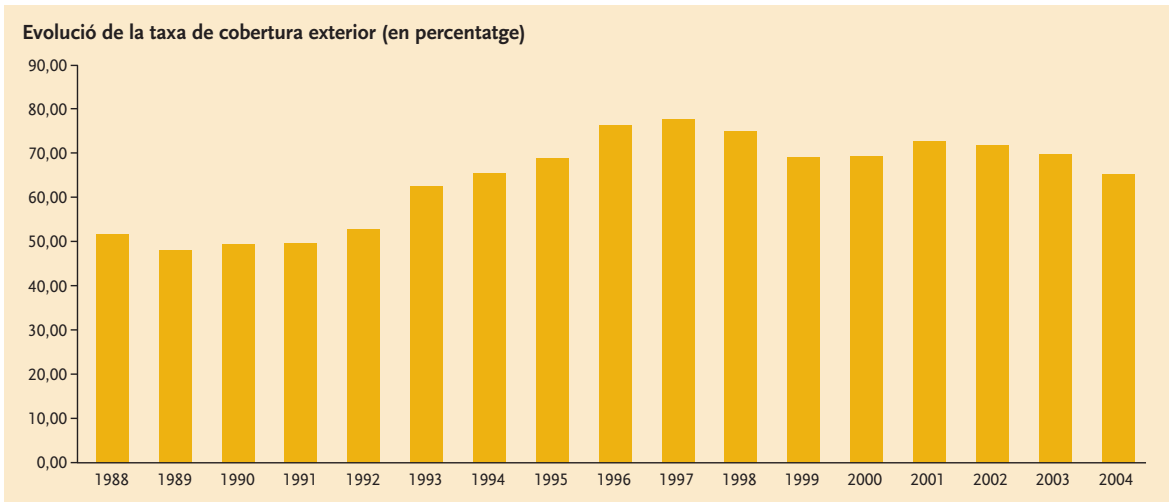
models de relacions economicocomercials vigents. La capacitat d'oferir productes i serveis de més valor afegit i l'encert a l'hora de convertir el nou coneixement en un determinant principal de la competitivitat esdevenen crucials per al desenvolupament d'uns nous models, menys vulnerables i més competitius. Aquesta tensió de models es posa nítidament de manifest a Catalunya, tant en els seus intercanvis de mercaderies com en els relatius als serveis. L'anàlisi efectuada evidencia un procés creixent d'internacionalització comercial de l'economia del Principat, però conclou que les bases sobre les quals s'ha sustentat aquesta obertura en el passat, no permeten afrontar ara amb confiança els reptes de futur. La transició de model esdevé una necessitat prioritària.

1

Intercanvis de manufactures amb l'exterior: el pentàgon del dèficit comercial

La presència d'un saldo deficitari en les relacions

Gràfic 1

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

comercials amb l'estranger és una de les deficiències estructurals de l'economia catalana. La seva persistència al llarg del temps convida a reflexionar sobre quines són les principals causes subjacents d'aquesta manca de competitivitat als mercats internacionals.

Indubtablement, l'adhesió a la Comunitat Econòmica Europea, l'any 1986, va significar un canvi estructural en les relacions econòmiques de Catalunya amb l'exterior. Pel que fa al balanç dels intercanvis comercials, durant els primers anys de la integració, el valor de les exportacions tan sols cobria la meitat del cost dels productes que s'adquirien a l'exterior. Les devaluacions de la pesseta entre els mesos de setembre de 1992 i març de 1995 varen donar un significatiu impuls a la competitivitat exterior dels productes catalans. D'aquesta manera, les exportacions augmentaren a un ritme mitjà anual superior al 20% durant el període 1992 i 1997, amb un efecte positiu en el creixement econòmic intern i en la taxa de cobertura de les importacions. De fet, en el moment de l'arribada de l'euro, l'economia catalana havia millorat la taxa de cobertura exterior en 25 punts percentuals en relació amb el moment de l'adhesió. Tot plegat, un estímul en preu a la competitivitat que, necessària-

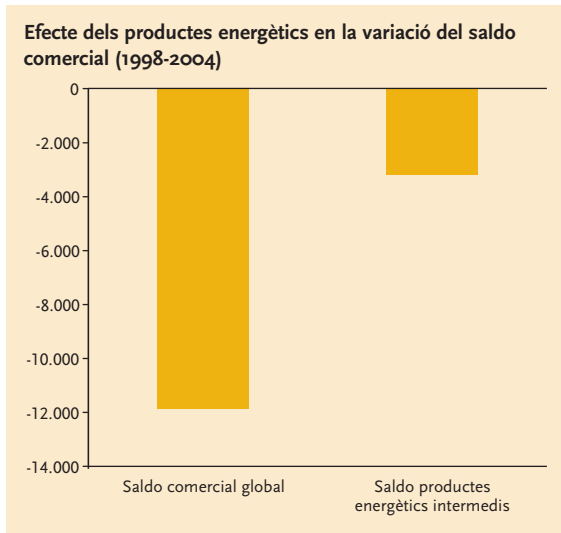
ment, va haver de desaparèixer quan, l'1 de gener de 1999, es posava en funcionament la Unió Monetària Europea. Aquesta evolució positiva no ha tingut continuïtat, fins al moment, dins la unió monetària ja que, en el transcurs dels darrers tres anys, es fa palès un deteriorament constant de la posició competitiva exterior de l'economia catalana. Hi ha cinc causes principals d'aquest comportament desfavorable.

1.1

La dependència energètica

Tots sabem que Catalunya no és un país ric en recursos energètics. És precisament en les activitats d'extracció i refinació d'aquests recursos on l'economia catalana presenta un desequilibri comercial més gran (l'any 2004 cobria menys del 9% de les seves importacions), fruit de la manca d'especialització en aquest tipus d'activitats. Aquesta dependència de les importacions d'energia, bàsicament del gas, del petroli i dels seus derivats, té un efecte negatiu sobre el saldo comercial quan el preu d'aquests recursos al mercat internacional s'encareix, tal com ha succeït en els darrers anys. Efectivament, el capítol dels productes energètics explica més d'una quarta part de la

Gràfic 2

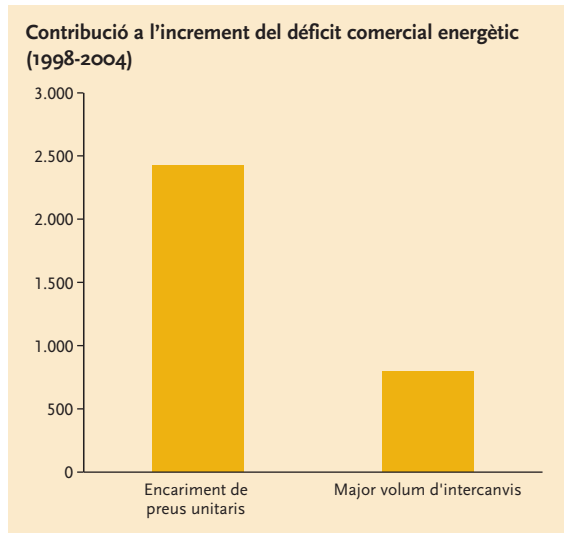
Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

variació observada en el saldo comercial des de l'inici de la unió monetària. De fet, la taxa de cobertura exterior d'aquest conjunt de productes s'ha reduït a la meitat de la de l'any 1998.

Val a dir que no tot l'empitjorament del saldo energètic és atribuïble a l'encariment de l'energia, ja que el dinamisme econòmic intern també ha fet créixer considerablement la demanda energètica. De fet, el volum d'importacions energètiques és gairebé un 70% superior al d'aquell any. Tanmateix, el cost de l'energia explica la part del lleó del dèficit, ja que, en el període 1998-2004, el valor unitari d'importació dels productes energètics intermedis ha crescut un 124%, de manera que l'encariment en el preu d'aquests productes contribueix per si sol al 20% de la davallada observada del saldo comercial global.

Pel fet de tractar-se de productes específics, que no poden ser mobilitzats geogràficament, i de la limitada dotació d'aquests recursos en el territori català, la millora d'aquest ítem dels intercanvis comercials depèn estrictament de l'estabilitat del seu preu als mercats internacionals i del desenvolupament de formes productives menys dependents d'aquests recursos.

Gràfic 3

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

1.2

La pèrdua de competitivitat en el comerç no comunitari

Com succeeix en el cas de les economies que participen d'un acord d'integració econòmica plenament consolidat, cal esperar que la major part dels intercanvis comercials es duguin a terme dins de l'àrea integrada. Efectivament, els països de la Unió Europea són els principals socis comercials de Catalunya, no només pels efectes clàssics de creació i desviació de comerç que varen tenir lloc com a resultat de l'adhesió, sinó també perquè la proximitat geogràfica ja havia fet d'aquests mercats el principal destí de les exportacions catalanes molt abans de formar part del procés europeu d'integració.

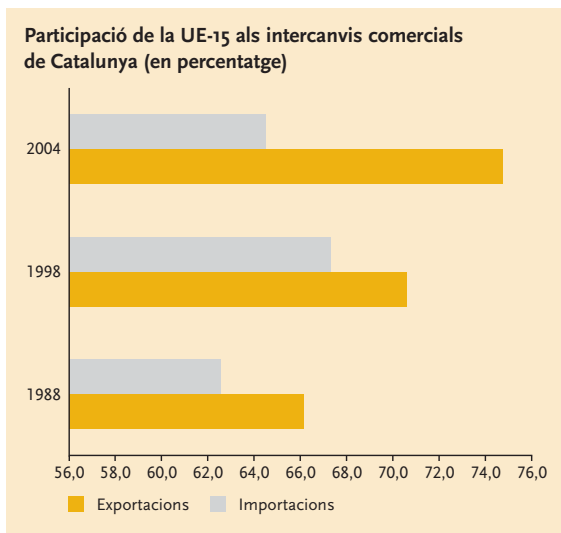
La preponderància d'aquestes economies europees, però, ha passat per diferents etapes des del període d'adhesió. D'aquesta manera, durant els primers anys els nous socis comunitaris pràcticament monopolitzaren tota l'activitat comercial de l'economia catalana amb l'exterior. En concret, el mercat dels quinze va capturar gairebé el 88% del creixement de les exportacions catalanes entre 1988

Quadre 1

Estructura del comerç exterior català									
	1988	1998	2004	Estructura (%)			Contribució (%)		
				1988	1998	2004	1988-98	1998-04	1988-04
Exportacions									
Unió Europea (15 països)	4.365,4	19.168,8	29.383,0	66,2	70,6	74,8	72,0	84,0	76,5
Altres països	2.232,1	7.979,0	9.920,3	33,8	29,4	25,2	28,0	16,0	23,5
Total	6.597,5	27.147,8	39.303,3	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Importacions									
Unió Europea (15 països)	7.973,1	24.370,2	38.866,0	62,5	67,3	64,5	69,9	60,3	64,5
Altres països	4.776,1	11.833,5	21.375,6	37,5	32,7	35,5	30,1	39,7	35,5
Total	12.749,2	36.203,7	60.241,6	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Taxa de cobertura exterior									
Unió Europea (15 països)	54,8	78,7	75,6						
Altres països	46,7	67,4	46,4						
Total	51,7	75,0	65,2						

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Gràfic 4

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

i 1992. A partir d'aquell moment, i coincidint amb els realineaments de la pesseta a l'interior del Sistema Monetari Europeu, els mercats no comunitaris adoptaren un protagonisme molt més important, absorbint gairebé una tercera part del comerç

exterior català fins l'arribada de la UEM. En aquell període, la taxa mitjana anual de creixement nominal de les exportacions a aquests mercats s'apropa al 25%. Es confirmaria, doncs, que la paritat més favorable de la pesseta hauria permès millorar la competitivitat de les exportacions catalanes enfront dels seus socis europeus, sobretot a l'hora d'aconseguir penetrar en tercers mercats en millors condicions. Els efectes d'aquell impuls de demanda exterior, necessàriament transitori, sembla que no han tingut continuïtat. Significativament, en els darrers sis anys les exportacions als mercats no comunitaris només creixen a un ritme anual del 4%. La presència en tercers mercats, doncs, és escassa. Però aquests problemes de competitivitat es posen encara més de manifest en analitzar l'evolució de les importacions procedents d'aquests països, que, en el mateix període, mostren un dinamisme tres cops superior, fins al punt que la taxa de cobertura actual de les importacions se situa molt per sota del 50% i és molt similar a la que hi havia vint anys enrere.

La presència creixent de les economies asiàtiques en els intercanvis comercials de Catalunya amb l'ex-

terior és un dels trets més significatius del que ha succeït en els darrers anys. Només tres economies del continent asiàtic (la Xina, Corea i el Japó) expliquen per si soles el 18% del creixement de les importacions catalanes. En canvi, amb prou feines representen el 4% de l'increment de les exportacions. En els tres casos, la taxa de cobertura de l'economia catalana tot just supera el 10% dels intercanvis. Actualment, el Japó, la Xina i Corea ja ocupen, respectivament, el quart, el cinquè i l'onzè lloc en el rànquing de països més importants en les importacions catalanes. Solament el deteriorament dels intercanvis comercials amb aquestes tres economies ja explica el 50% de l'empitjorament del saldo comercial global observat des de 1998 i el seu valor és un 40% més important que el deteriorament registrat amb el conjunt dels països de la Unió Europea en aquest mateix període.

Però el desequilibri no només està present en els intercanvis amb economies emergents i amb gran potencial de creixement. En el cas d'un gran mercat amb renda més elevada, com és el cas dels Estats Units, la seva presència en el comerç exterior català és limitada, decreixent i deficitària, amb menys d'un 3% dels intercanvis. El sector exterior català, d'una banda, no sembla aprofitar prou bé les oportunitats que ofereixen les economies d'alt dinamisme econòmic mentre que, de l'altra, sembla ser sensible als riscos derivats de la relocalització de l'activitat econòmica cap a algunes d'aquestes regions. Reforçar la capacitat de penetració als mercats no europeus sembla indispensable per a la recuperació de l'equilibri exterior de l'economia catalana. En la mesura que persisteix una situació d'atonía econòmica als principals mercats d'exportació, la recerca de nous mercats dinàmics i amb fort potencial de demanda esdevé crucial. El sector exterior català està patint el baix dinamisme de l'activitat econòmica a tota la Unió Europea mentre que, en contraposició, el seu major creixement econòmic arrossega una demanda d'importacions més elevada que és satisfeta tant pels seus socis comunitaris com, de manera creixent, per part de tercers països.

1.3

Les limitacions d'una especialització poc favorable

La indústria catalana ha dut a terme una considerable transformació en l'estructura de les seves vendes als mercats exteriors, en la direcció d'un major contingut tecnològic i de la mà de la inversió directa exterior. D'aquesta manera, la presència de productes intensius en l'ús de tecnologies avançades és actualment molt superior si es compara amb l'estructura d'exportacions que Catalunya comercialitzava quan l'economia espanyola es va adherir a l'acord d'integració europeu. Tots sabem que aquesta transició sectorial de les exportacions ha fet que avui en dia el contingut dels intercanvis comercials de Catalunya amb l'exterior tingui un caràcter marcadament intraindustrial, a causa de la similitud del contingut de les exportacions i les importacions. Tot i això, la presència d'activitats industrials de baix contingut tecnològic és encara avui més important en les exportacions catalanes que no pas en les compres a l'exterior.

Gràfic 5

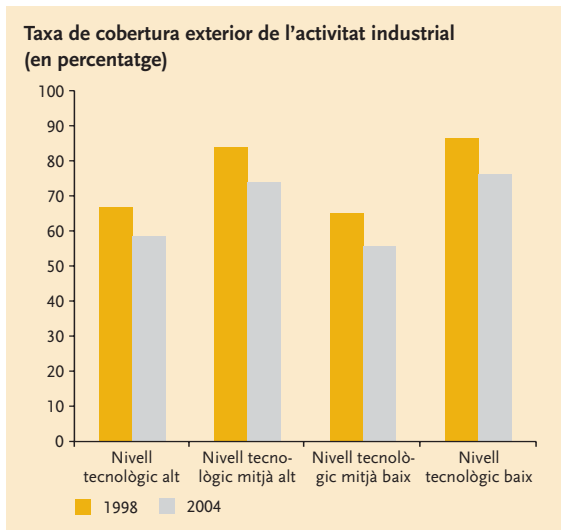
Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Quadre 2

Estructura del comerç exterior						
	1988	1998	2004	Evolució		
				1988-98	1998-2004	1988-2004
Exportacions						
Agricultura, ramaderia i pesca	1,9	2,0	2,1	0,1	0,1	0,1
Extracc. i refinació petroli i carbons	2,4	0,7	0,9	-1,7	0,2	-1,5
Productes alimentaris i begudes	6,8	8,2	8,6	1,4	0,4	1,8
Indústries tèxtils, cuir, calçat i vestit	13,3	9,2	8,5	-4,2	-0,7	-4,9
Indústries químiques	20,0	16,1	21,1	-3,8	4,9	1,1
Metal·lúrgia i productes metàl·lics	5,1	4,7	4,9	-0,4	0,2	-0,2
Maquinària i equips mecànics	10,7	8,9	7,6	-1,8	-1,3	-3,1
Maq. d'oficina, ordinadors i instr. precisió	2,7	4,2	2,7	1,5	-1,5	0,0
Maquinària i materials elèctrics i electrònics	6,5	10,2	10,1	3,7	-0,1	3,6
Vehícles de motor i altre material de transport	16,1	21,3	19,8	5,2	-1,6	3,6
Altres	14,1	13,0	12,5	-1,2	-0,5	-1,7
Importacions						
Agricultura, ramaderia i pesca	7,3	5,9	4,1	-1,4	-1,8	-3,2
Extracc. i refinació petroli i carbons	7,5	3,3	6,9	-4,1	3,6	-0,5
Productes alimentaris i begudes	7,7	7,4	6,7	-0,4	-0,6	-1,0
Indústries tèxtils, cuir, calçat i vestit	4,4	7,9	7,7	3,5	-0,2	3,3
Indústries químiques	19,8	19,9	19,6	0,1	-0,4	-0,3
Metal·lúrgia i productes metàl·lics	6,5	6,8	6,7	0,3	-0,1	0,2
Maquinària i equips mecànics	13,3	10,6	8,6	-2,7	-2,0	-4,7
Maq. d'oficina, ordinadors i instr. precisió	6,6	6,4	5,0	-0,2	-1,4	-1,6
Maquinària i materials elèctrics i electrònics	8,9	8,6	9,5	-0,3	0,9	0,6
Vehícles de motor i altre material de transport	8,0	11,6	13,6	3,5	2,0	5,5
Altres	9,5	11,5	11,2	2,0	-0,3	1,7
Taxa de cobertura exterior (en %)						
Agricultura, ramaderia i pesca	13,7	25,2	33,0	11,5	7,8	19,3
Extracc. i refinació petroli i carbons	16,9	16,6	8,7	-0,2	-7,9	-8,2
Productes alimentaris i begudes	45,4	83,8	87,4	38,4	3,6	42,0
Indústries tèxtils, cuir, calçat i vestit	158,0	87,0	70,6	-71,0	-16,4	-87,4
Indústries químiques	52,1	60,7	75,7	8,7	15,0	23,7
Metal·lúrgia i productes metàl·lics	40,2	51,7	51,6	11,5	0,0	11,5
Maquinària i equips mecànics	41,7	62,9	56,3	21,2	-6,7	14,6
Maq. d'oficina, ordinadors i instr. precisió	21,3	49,4	32,2	28,0	-17,2	10,8
Maquinària i materials elèctrics i electrònics	37,6	88,6	67,7	51,0	-20,9	30,2
Vehícles de motor i altre material de transport	103,8	138,2	87,3	34,4	-50,9	-16,5
Altres	76,7	84,4	74,7	7,6	-9,7	-2,1

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Gràfic 6

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Malgrat la major semblança dels intercanvis, en cadascuna de les agrupacions d'activitats segons la intensitat tecnològica l'economia catalana presenta un clar dèficit comercial. A més, com es pot observar, el deteriorament de la competitivitat és generalitzat des de l'arribada de l'euro. Aquests fets són indicatiu tant de la manca de posicions competitives ben consolidades en alguns conjunts d'activitat industrial, com de la presència d'alguns factors/febleses comuns que estan profundament arrelats en el contingut dels intercanvis comercials amb l'exterior. Els valors competitius de les nostres activitats industrials presenten, doncs, algunes característiques compartides que justifiquen la persistència del dèficit comercial i, per tant, dificulten l'assoliment de l'equilibri exterior en un context de globalització dels mercats.

Una anàlisi de l'evolució de l'estructura sectorial del comerç exterior ens permet contrastar amb més precisió la direcció dels canvis observats. Actualment, les exportacions catalanes estan liderades pels productes químics, els vehicles i material de transport i els equipaments elèctrics i electrònics, en detriment d'activitats amb menys contingut tecnològic com és el cas de la maquinària mecànica i, sobre-

tot, dels productes tèxtils i de confecció. En general, aquesta transformació s'ha anat produint de forma progressiva al llarg dels darrers vint anys, si bé en alguns casos el procés mostra alguns canvis de tendència recents. En particular, cal esmentar l'esgotament en l'avenç del saldo comercial de les activitats més vinculades a la indústria de la informació, com també la forta regressió observada al capítol dels vehicles de motor i altre material de transport. D'aquesta manera, i en relació amb la situació de l'any 1988, totes les activitats industrials han millorat la seva taxa de cobertura exterior amb tres úniques excepcions: els productes energètics, els productes tèxtils i de confecció i els vehicles i material de transport. Amb l'excepció dels productes energètics, i per les causes ja esmentades anteriorment, les xifres ens mostren una pèrdua significativa i, en algun cas, accelerada de la competitivitat exterior de dues de les activitats on la indústria catalana presentava un major nivell d'especialització i de les úniques on disposava d'una posició competitiva favorable. L'economia catalana sembla estar patint amb intensitat els efectes de la liberalització progressiva del comerç tèxtil associada als acords de la Ronda Uruguai del GATT, i de la reestructuració global de la producció de vehicles de motor i dels canvis estratègics de les principals companyies del sector, amb la irrupció de nous centres de producció i l'augment de l'especialització dels ja existents. Tot plegat fa que l'any 2004 una de les activitats industrials amb menys intensitat tecnològica sigui la que mostra la millor posició competitiva enfront de l'exterior: la branca dels productes alimentaris i les begudes.

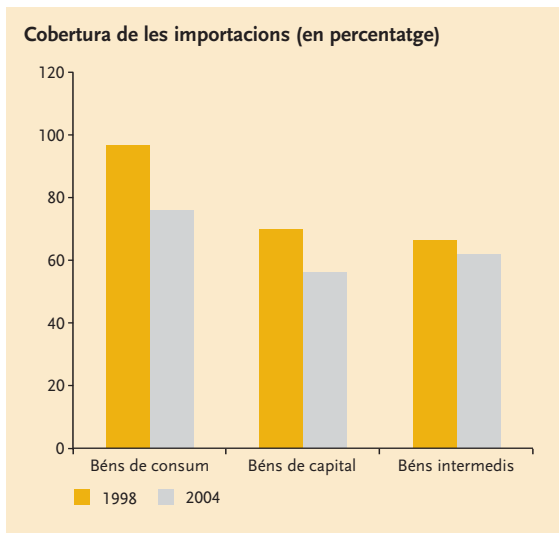
1.4

La incapacitat per a satisfer la demanda interna d'inversió i consum

L'anàlisi de l'evolució dels intercanvis segons tipus de béns ens ofereix una informació complementària a l'estudi dels canvis en l'especialització productiva. En particular, es posa de manifest com, a l'inici de la unió monetària, el dèficit comercial es corresponia

exclusivament amb els desequilibris existents en els intercanvis de béns de capital i de productes intermedis. En canvi, en els darrers anys s'evidencia com el major creixement econòmic intern ha comportat el dèficit comercial en els intercanvis amb l'exterior de tots els tipus de productes.

Gràfic 7

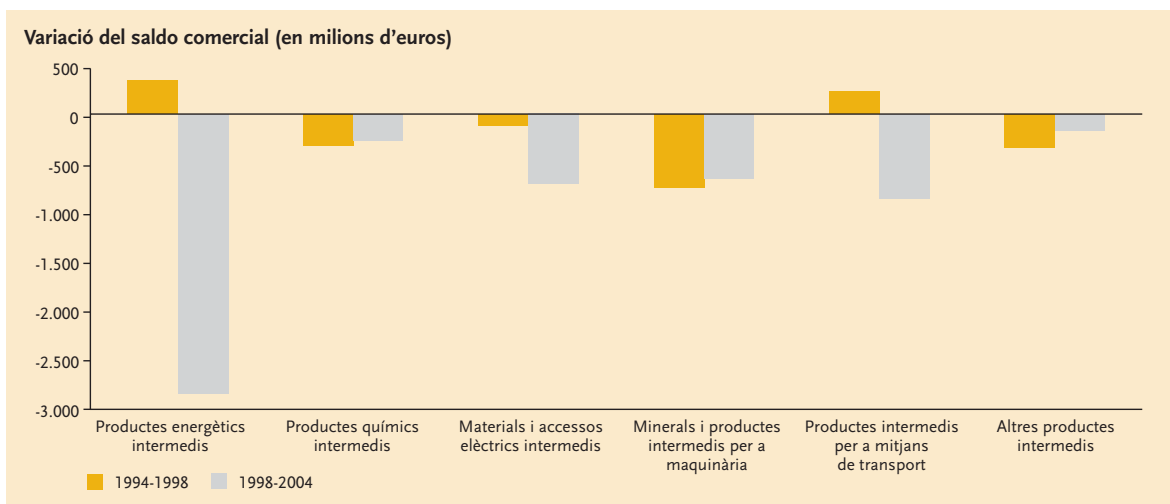

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

D'una banda, i a causa de la importància del seu pes en el comerç exterior de Catalunya, el deteriorament dels intercanvis de productes intermedis és el principal factor explicatiu del dèficit comercial, ja que contribueix amb un 47% a la davallada del saldo exterior. En aquest cas, i tal i com s'ha comentat anteriorment, els productes intermedis energètics tenen una contribució apreciable sobre el deteriorament del saldo exterior, si bé, un cop s'exclou aquest efecte, els altres productes intermedis agrícoles i, sobretot, industrials expliquen un 23% del descens al saldo comercial global. Aquesta persistència del dèficit comercial en productes intermedis sembla posar de manifest l'existència d'altres factors de dependència exterior en l'estructura productiva de l'economia catalana. En particular, cal fer esment de l'empitjorament apreciable de l'intercanvi de productes intermedis destinats als mitjans de transport, com també en el conjunt d'activitats metal·lúrgiques.

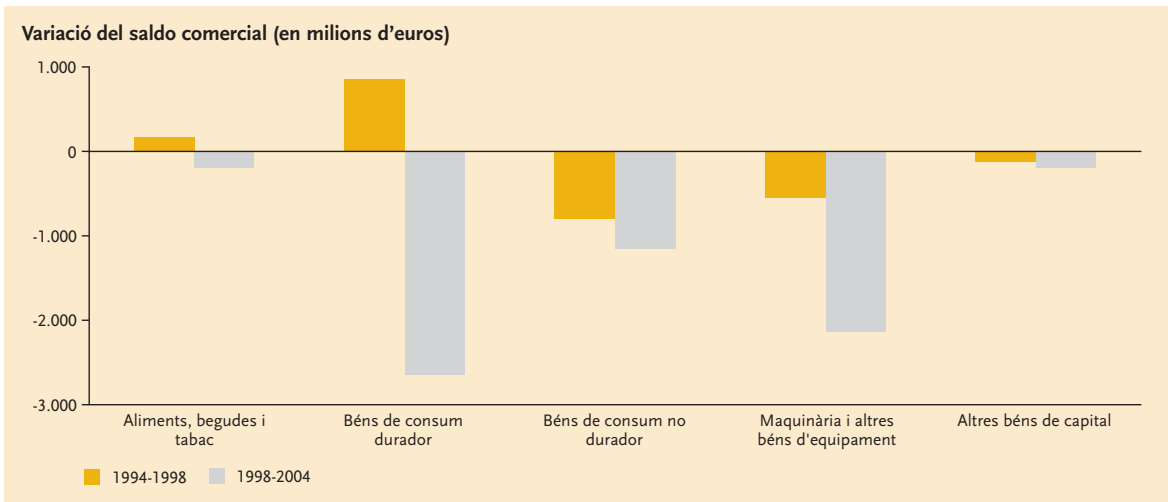
Tanmateix, l'element més distintiu del recent empitjorament del dèficit exterior és la incapacitat de la indústria autòctona per satisfer la creixent demanda interna de béns de consum i d'inversió. D'una banda, l'empitjorament en els intercanvis comercials de maquinària i altres béns d'equipament explica el 18% de la davallada al saldo exterior; de l'altra, el

Gràfic 8

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Gràfic 9

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

canvi més dramàtic es registra en el comerç exterior de béns de consum. La forta penetració d'aquestes importacions explica una tercera part de la caiguda observada al saldo exterior des del 1998. El canvi radical de tendència en el comerç de béns de consum durador és, en particular, l'element més preocupant.

1.5

El deteriorament dels factors principals de competitivitat

La comparació entre els preus unitaris d'exportació i d'importació¹ ens permet avaluar algunes característiques complementàries de l'evolució del saldo exterior. En el quadre següent es presenta la relació d'intercanvi corresponent al comerç de manufactures², expressada tant a partir de la comparació dels valors unitaris mitjans d'exportació i d'importació (P_x/P_m) com a partir de la comparació entre quantitat mitjana d'ex-

Quadre 3

Comerç de manufactures: evolució de la relació d'intercanvi			
	1998	2004	1998-2004
En preus (P_x/P_m)	1,124	1,139	0,015
En quantitats (Q_x/Q_m)	0,709	0,612	-0,098
Taxa de cobertura	0,798	0,697	-0,101

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

portació i d'importació (Q_x/Q_m). Evidentment, el producte dels dos quocients dona lloc al valor de la taxa de cobertura exterior $[(P_x \cdot Q_x)/(P_m \cdot Q_m)]$.

Es pot comprovar que el sector industrial català està en transició cap a un model d'especialització més intensiu tecnològicament i que permeti uns intercanvis comercials més remuneradors. D'aquesta manera, en el transcurs de la unió monetària el preus unitaris d'intercanvi han tingut una evolució moderadament positiva. Així doncs, sembla que el deteriorament del saldo comercial s'explica, exclusivament, per l'evolució desfavorable dels volums de comerç. El fort creixement d'importacions a un preu inferior al dels productors interns pot haver desestabilitzat el balanç comercial de la indústria catalana.

1. Aquests preus unitaris es calculen de la comparació entre els valors i els pesos dels intercanvis comercials.

2. És a dir, eliminant l'intercanvi de productes de l'agricultura, ramaderia i pesca, com també dels productes minerals i energètics.

Quadre 4

Comerç de manufactures			
	1998	2004	1998-2004
Saldo comercial			
Intraindustrial vertical			
favorable	-3.275,4	-7.614,7	-4.339,3
Intraindustrial horitzontal	-1.004,6	-3.590,6	-2.586,0
Intraindustrial vertical			
desfavorable	-1.521,8	-3.885,9	-2.364,1
Interindustrial	-693,6	-780,0	-86,4
TOTAL	-6.495,4	-15.871,2	-9.375,7
Contribució al dèficit comercial			
Intraindustrial vertical			
favorable	50,4%	48,0%	-2,4%
Intraindustrial horitzontal	15,5%	22,6%	7,2%
Intraindustrial vertical			
desfavorable	23,4%	24,5%	1,1%
Interindustrial	10,7%	4,9%	-5,8%
TOTAL	100,0%	100,0%	0,0%

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Per tal de confirmar aquesta hipòtesi, cal investigar com els canvis en l'especialització comercial estan contribuint a l'evolució del saldo comercial de l'economia catalana. En particular, caldria saber quin és el sentit d'aquests intercanvis en funció de la comparació dels preus unitaris dels intercanvis comercials bilaterals que donen lloc a comerç intraindustrial. Si el preu unitari d'exportació d'un producte supera en més del 15% el preu unitari d'importació es considera que en aquest producte hi ha domini del preu d'exportació i que, per tant, podem parlar de comerç intraindustrial basat en una diferenciació vertical favorable. En canvi, hi ha domini del preu d'importació si el preu d'exportació és inferior en més d'un 15%, cosa que origina un comerç intraindustrial basat en una diferenciació vertical desfavorable. Finalment, es considera que hi ha una similitud de preus si les divergències en els valors unitaris no superen el 15% i, per tant, podem parlar de comerç intraindustrial horitzontal. D'altra banda, també cal identificar quin és el balanç comercial dels intercan-

vis unidireccionals que donen lloc a un comerç interindustrial.

Els resultats ens mostren com la millora dels preus d'intercanvi és compatible amb un agreujament del dèficit en tots els segments de producte. Crida especialment l'atenció el fet que, actualment, un 70% del desequilibri s'origina en mercats on no hi ha domini del preu d'importació. Aquest comportament seria el resultat, principalment, de la dificultat per compensar l'entrada de productes d'importació de menor cost amb un major accés als mercats exteriors dels productes de gamma més alta originats a Catalunya, però també, i de forma creixent, de la preferència pel consum de les varietats de producte originades a l'exterior. Al seu torn, el desequilibri en els mercats amb domini del preu d'importació també ha registrat un increment apreciable. Tot plegat, caldria preguntar-se si aquest comportament és el resultat d'un cert dèficit en el contingut tecnològic dels intercanvis comercials o bé el producte de la pèrdua de competitivitat en els mercats determinats pel preu.

Per tal de donar resposta a aquesta pregunta s'ha tractat de discriminar el comerç de manufactures segons l'estratègia aparent de competitivitat, tot identificant aquells intercanvis en què el volum de comerç depèn principalment de la competència en preus amb aquells altres en els quals sembla més determinant la competitivitat en qualitat.

Amb aquest objectiu, es proposa separar els intercanvis comercials de manufactures en quatre grans mercats:

- Mercat competitiu en preus: mercat en el qual el valor unitari d'exportació és inferior al valor unitari d'importació i la quantitat exportada supera la quantitat importada. En aquest cas, es disposa d'un avantatge competitiu en preus que permet obtenir un superàvit comercial.
- Mercat no competitiu en preus: mercat en el qual el valor unitari d'exportació és superior al valor unitari d'importació i la quantitat exportada és inferior a la quantitat importada. En aquest cas, s'afronta un desavantatge competitiu en un mercat en què els preus són determinants en la

Quadre 5

Evolució saldo comercial manufactures				
	Saldo comercial		Estructura	
	1998	2004	1998	2004
Mercat competitiu en preus	5.204	4.576	30,2%	25,2%
Mercat no competitiu en preus	-9.968	-15.317	32,6%	37,3%
Mercat competitiu en qualitat	5.335	6.417	16,5%	13,3%
Mercat no competitiu en qualitat	-7.067	-11.547	20,7%	24,2%
Total	-6.495	-15.871	100,0%	100,0%

	Saldo comercial		Taxa de cobertura	
	1998	2004	1998	2004
Mercat competència en preus	-4.764	-10.740	0,768	0,676
Mercat competència en qualitat	-1.732	-5.131	0,850	0,733
Total	-6.495	-15.871	0,798	0,697

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

competitivitat, cosa que dóna lloc a un dèficit comercial.

- Mercat competitiu en qualitat: mercat en el qual la quantitat exportada supera la quantitat importada, tot i que el valor unitari de les exportacions és superior. En aquest cas, l'intercanvi comercial seria el resultat d'exportacions de més qualitat (o de contingut tecnològic superior) o bé de l'especialització en segments de producte de més sofisticació. D'alguna manera, doncs, es tractaria d'identificar una diferenciació de producte, de caràcter vertical i favorable.
- Mercat no competitiu en qualitat: mercat en el qual la quantitat importada supera la quantitat exportada, tot i que el valor unitari de les importacions és superior. En aquest cas, l'intercanvi comercial seria la conseqüència d'exportacions de menys qualitat (o de contingut tecnològic inferior) o bé de l'especialització en els segments inferiors del mercat.

En conseqüència, si la diferència entre els valors unitaris d'exportació i d'importació i entre les quantitats exportades i importades presenta el mateix signe, es tracta de mercats en els quals la competitivitat, aparentment, estaria determinada per la qualitat o per altres factors de diferenciació de producte.

En canvi, en cas que els signes fossin oposats, es consideraria que són mercats dominats pels preus³.

Es pot veure com, en el conjunt del període analitzat, la davallada de la posició competitiva s'ha traduït en un fort creixement del dèficit comercial en tots els mercats. Malgrat la relació més favorable en els preus d'intercanvi, el desequilibri ha crescut en els mercats on la competència sembla explicar-se per factors complementaris al cost del producte, fins al punt que es manifesta un avenç en el pes relatiu del comerç en els mercats en què es disposa de desavantatge en termes de qualitat. En canvi, el pes dels intercanvis als mercats competitius en qualitat continua sent molt limitat.

Encara ha estat més negatiu el retrocés aparent de la competitivitat de la indústria catalana en els mercats on les diferències de cost esdevenen un dels principals factors de competitivitat, en la mesura que aquests mercats encara són majoritaris en representa, conjuntament, més del 60% dels intercanvis amb l'exterior. De fet, més d'una tercera part del comerç exterior industrial català s'origina actualment en mercats on sembla haver un desavantatge competitiu en cost. Probablement, aquest compor-

3. Implícitament, per tant, se suposa que els valors unitaris identifiquen costos i que els productes són homogenis.

tament s'explica tant per una dependència palesa envers les importacions d'alguns béns intermedis i de capital, com per la competència creixent de béns de consum d'importació a menor cost. D'aquesta manera, avançar en els nivells de productivitat, en el contingut tecnològic i en els factors de diferenciació semblen ser estratègies vitals per a l'esdevenidor de la competitivitat de la indústria catalana en els propers anys.

1.6

Intercanvis de manufactures amb l'exterior. Conclusions

- Podríem sintetitzar els determinants de la persistència del dèficit comercial de mercaderies en cinc grans motius: la dependència energètica, la incapacitat per a satisfer la demanda interna d'inversió i consum, la pèrdua de competitivitat en el comerç no comunitari, les limitacions d'una especialització poc favorable i el deteriorament dels factors principals de competitivitat.
- El major ritme de creixement econòmic de Catalunya en relació amb les economies del nostre entorn proper ha impulsat el dèficit per dues vies. D'una banda, en incrementar la demanda de productes energètics, tot i el fort augment del seu preu en els anys recents. I de l'altra, en incrementar la dependència de les importacions d'alguns béns intermedis essencials per a la nostra indústria, com, de forma creixent, de béns d'equipament i de consum durador.
- Els efectes d'aquesta dependència s'agreugen per la dificultat manifesta de les exportacions catalanes a l'hora de guanyar quota de mercat als principals mercats no europeus, en un context de fort creixement de la demanda d'importacions procedents d'aquestes regions, majoritàriament, de menor cost.
- Finalment, la persistència del dèficit no és aliena a quins siguin l'estructura industrial del Principat i el patró de competitivitat dominant. D'aquesta manera, tot i els avenços constatats en la transició

cap a un model d'especialització més intensiu tecnològicament i de més valor afegit, la progressió de les exportacions competitives en qualitat no és suficient per a compensar la penetració d'importacions que també incorporen, i de forma creixent, un major contingut tecnològic.

2

Intercanvis de serveis amb l'estranger: deteriorament del superàvit

Actualment no existeix cap comptabilitat específica dels intercanvis comercials de serveis que Catalunya realitza amb l'estranger, cosa que obliga a fer una aproximació a aquestes transaccions per altres vies. Dos són els mitjans que permeten fer aquesta aproximació. En primer lloc, es pot dur a terme una anàlisi de la balança de serveis d'Espanya, prenent com a base que Catalunya concentra un 17,5% del sector terciari estatal, percentatge que segurament és superior pel que fa als intercanvis comercials de serveis amb l'estranger. De fet, algunes estimacions realitzades en el passat sobre determinats apartats de la balança de serveis de Catalunya situen el protagonisme del Principat sobre el global d'Espanya en percentatges significativament alts. Aquest és el cas dels intercanvis de nolis i assegurances, el pes específic dels quals respecte al global estatal era l'any 1994 d'un 26,6% quant a ingressos i d'un 29,2% pel que fa a despeses⁴. Un altre exemple és el dels serveis turístics, camp en què l'any 1994 les transaccions catalanes representaven un 28,7% pel que fa a ingressos i un 59,5% quant a pagaments⁵. En conseqüència, hom pot deduir que la balança de serveis espanyola està determinada, en una bona part, pels fluxos comercials terciaris del Principat.

Una segona via per analitzar els intercanvis comercials de serveis de Catalunya amb l'exterior és

4. G. Garcia, 1997.

5. C. Murillo i E. Baró, 1997.

recórrer a les dades que ofereixen les taules *input-output*, la darrera de les quals fa referència a l'any 2001.

2.1

Anàlisi de la balança de serveis d'Espanya

2.1.1

El protagonisme del comerç terciari

En general, el sector serveis espanyol es caracteritza per un grau d'obertura comercial a l'exterior més baix que la indústria, cosa que revela, de fet, una vocació exportadora més reduïda i una menor penetració de les importacions estrangeres. Certament, es pot destacar que el grau de multinacionalització del sector terciari és més baix que no pas el de la indústria, tot i que determinades branques presenten ràtios molt elevades (finances, assegurances, etc.). L'any 2004 el volum d'intercanvis de serveis amb l'estranger –importacions més exportacions– representava el 22,6% del PIB total del sector, percentatge que se situava en el 237,8% per al cas dels fluxos comercials de mercaderies –agricultura i indústria. Aquest nivell d'obertura terciària ha experimentat un increment en els darrers exercicis (representava un 17,2% el 1993), però el creixement ha estat menor que el registrat pel conjunt dels intercanvis de productes (representava un 111,0% el 1993), atès l'augment més reduït dels fluxos terciaris amb l'estranger i, paral·lelament, el major dinamisme del PIB estatal corresponent al global de les activitats de serveis. No obstant això, cal remarcar que el grau d'obertura a l'exterior del sector és superior a Espanya que al conjunt de la Unió Europea, on les importacions més les exportacions representen el 13,7% del PIB dels serveis.

L'any 2004 el volum total de comerç exterior de serveis se situava en 114.543,7 milions d'euros, cosa que representa una tercera part del comerç de mercaderies, que assolía la xifra de 349.148,3 milions d'euros. Aquesta rellevància supera la importància

que tenen aquests tipus d'intercanvis en altres països desenvolupats. Per exemple, a la Unió Europea el volum global de fluxos terciaris amb l'estranger representava un 31,7% del total del comerç de mercaderies, percentatge que als Estats Units se situava en un 25,2%. Així doncs, es pot destacar que l'any 2004 les exportacions de serveis explicaven el 26,6% del conjunt de la balança per compte corrent, percentatge que resulta inferior als Estats Units i, especialment, a la Unió Europea (23,5% i 19,5%, respectivament). Al seu torn, les importacions eren responsables del 15,3% dels pagaments corrents, proporció inferior a la que representen al global dels països comunitaris i als Estats Units (18,5% i 28,1%, respectivament). S'observa, doncs, que l'aportació del sector terciari als intercanvis corrents amb l'exterior és superior en l'àmbit dels ingressos que no pas en el dels pagaments, cosa que reflecteix, d'alguna manera, una contribució positiva al saldo d'aquesta balança.

Espanya era responsable del 19,4% dels ingressos de la balança de serveis del conjunt de la zona euro en el període 2002-2004, com també del 13,6% dels pagaments totals, fent una clara aportació positiva al superàvit que presenta el global dels intercanvis terciaris. Val a dir que mentre que el 2004 el saldo d'aquesta branca a la zona euro era favorable, als Estats Units presentava un dèficit. D'altra banda, cal afegir que Espanya ha incrementat al llarg del temps la seva participació en el comerç mundial de serveis, i ha passat de representar un 2,6% en el període 1990-1995 a representar-ne un 2,9% en el 1995-2000.

Tradicionalment, el saldo de la balança de serveis espanyola ha estat positiu i s'ha duplicat en termes corrents entre el 1993 i el 2004. Aquest superàvit s'explica pel protagonisme favorable del capítol de turisme i viatges. D'altra banda, el saldo de la balança per compte corrent ha estat creixentment negatiu en el mateix període, i s'ha multiplicat per 10,6 en valors nominals. En conseqüència, l'aportació dels intercanvis terciaris al global del saldo dels intercanvis corrents ha estat força favora-

Quadre 6

Evolució de la balança per compte corrent i de serveis a Espanya. 1993-2004

Anys	Balança per compte corrent (milions d'euros)			Balança de serveis (milions d'euros)			Balança de serveis/balança per compte corrent (%)	
	Ingressos	Pagaments	Saldos	Ingressos	Pagaments	Saldos	Ingressos	Pagaments
1993	86.579,9	90.789,5	-4.209,6	23.428,1	14.463,8	8.964,3	27,1	15,9
1994	100.909,9	106.050,0	-5.140,1	27.088,1	15.134,8	11.953,3	26,8	14,3
1995	119.348,9	118.786,2	562,6	30.033,6	16.098,8	13.934,8	25,2	13,6
1996	131.220,6	130.909,8	310,8	33.816,8	18.262,8	15.554,0	25,8	14,0
1997	154.869,1	152.628,9	2.240,2	39.008,9	21.426,0	17.582,8	25,2	14,0
1998	169.195,7	171.794,1	-2.598,4	44.189,1	24.562,7	19.626,4	26,1	14,3
1999	178.634,2	190.676,7	-12.042,5	50.190,9	28.600,2	21.590,7	28,1	15,0
2000	213.213,1	234.205,2	-20.992,1	58.406,6	34.163,2	24.243,3	27,4	14,6
2001	232.178,6	249.125,7	-16.947,0	64.763,4	37.625,5	27.137,9	27,9	15,1
2002	234.955,0	258.769,8	-23.814,7	63.523,1	40.914,4	22.608,7	27,0	15,8
2003	242.717,8	270.627,7	-27.909,9	65.689,4	42.388,5	23.300,9	27,1	15,7
2004	256.692,0	301.142,7	-44.450,7	68.387,3	46.156,4	22.230,9	26,6	15,3

Font: elaboració pròpia a partir del Banc d'Espanya.

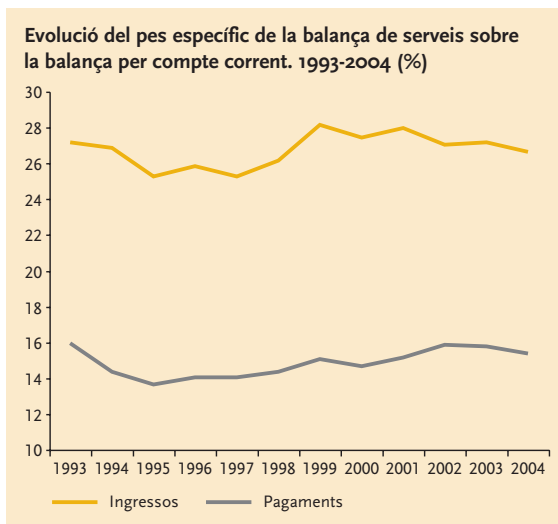
ble en aquest temps i gràcies a això s'ha pogut compensar en una part substancial els clàssics dèficits de la balança comercial i de la balança de rendes. Tanmateix, aquesta contribució està minvant en els darrers anys perquè els pagaments per importacions de serveis estan creixent més ràpidament que els ingressos per exportacions, cosa que alenteix el ritme de millora del saldo. De fet, el 2004 el superàvit de la balança d'intercanvis terciaris representa el 2,7% del PIB espanyol, mentre que l'any 2000 era d'un 4,0%. Des d'un altre punt de vista, es pot apuntar que a partir de l'any 2002 l'aportació neta al PIB del saldo del comerç de serveis a preus constants és negativa, trencant així la tendència del passat⁶.

2.1.2

La dependència descendent respecte dels intercanvis turístics

La balança de serveis espanyola està molt condicionada pel capítol de turisme i viatges –sobretot pel que fa l'apartat dels ingressos, on palesa una impor-

Gràfic 10

Font: elaboració pròpia a partir del Banc d'Espanya.

tant dependència– com també una taxa de cobertura especialment alta en comparació amb altres països. No obstant això, aquesta rellevància està experimentant un descens progressiu al llarg del temps, que és especialment significatiu en el cas de les exportacions, i deixant pas al protagonisme d'altres

6. Oliver, J. i altres (2005a).

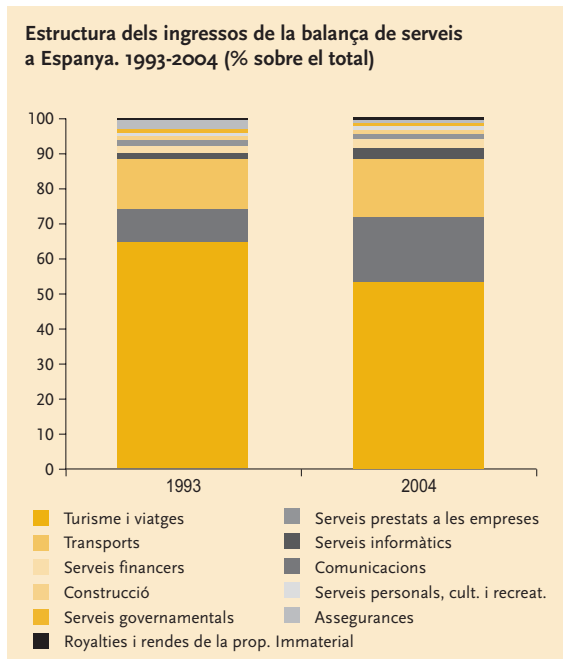
components més dinàmics. Així, l'any 1993 el capítol de turisme i viatges aportava el 64,5% dels ingressos i el 25,0% de les despeses totals de la balança de serveis, percentatges que el 2004 se situaven en el 53,2% i en el 21,2%, respectivament⁷. Malgrat això, aquesta partida està sobredimensionada a Espanya si comparem el pes específic que té a les balances de serveis d'altres països desenvolupats. Per exemple, als Estats Units el capítol del turisme i viatges aportava un 21,9% dels ingressos i representava un 24,8% dels pagaments segons dades del 2003⁸. Es pot afegir, d'altra part, que Espanya abraça una quota de mercat en el comerç mundial de serveis de viatges d'un 6,7% l'any 2000, superant així la mitjana de tots els intercanvis terciaris (d'un 3,5%).

El segon apartat en importància de la balança terciària estatal és el dels serveis prestats a les empreses, capítol que el 2004 aportava un 18,5% dels ingressos i un 29,9% dels pagaments globals. Dins d'aquest, destaca de manera significativa el capítol dels altres serveis, que comprèn una gamma àmplia d'activitats, com per exemple serveis de publicitat i estudis de mercat, recerca i desenvolupament, serveis jurídics, comptables, d'assessorament, arquitectura i enginyeria, serveis de traducció i interpretació, serveis de seguretat, o serveis de formació. El pes específic dels intercanvis amb l'exterior d'aquests serveis ha registrat en els darrers anys un salt notable, que ha comportat que, en termes corrents, el volum d'ingressos es multipliqui per 5,7 i el de despeses per 4,3 durant el període 1993-2004. De fet, aquest apartat ha pres el lideratge dels intercanvis de la balança de serveis espanyola al capítol de turisme i viatges en l'àmbit dels paga-

7. Diversos fenòmens justifiquen una reducció dels ingressos per turisme i un augment de les despeses, com són, per exemple, la pujada del total de turistes espanyols a l'exterior, la davallada del total de pernoctacions a l'Estat o el descens dels preus hotelers.

8. Des d'una altra perspectiva, es pot apuntar que l'any 2003 les exportacions de turisme i viatges representaven un 18,3% del total de la balança de mercaderies i serveis a Espanya, un 5,6% al món i un 6,1% a la UE-15.

Gràfic 11

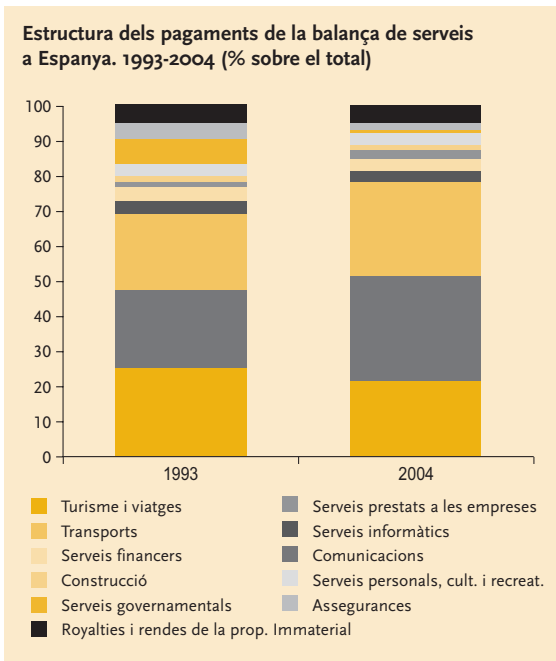

Font: elaboració pròpia a partir de Banc d'Espanya.

ments. Això respon al protagonisme creixent que està adquirint aquesta heterogeneïtat d'activitats a la nostra societat, la qual cosa ha fet que aportï al voltant d'una quarta part de la riquesa que genera el global del sector serveis a Catalunya. Val a dir que als Estats Units les exportacions de serveis prestats a les empreses generava l'any 2003 un 23,7% de tots els ingressos terciaris i les importacions, un 17,9% dels pagaments. L'any 2000 Espanya concentrava el 2,2% de tot el comerç mundial de serveis prestats a les empreses, per sobre de l'1,2% que representava el 1990.

Els transports explicaven el 16,5% dels ingressos i el 27,1% dels pagaments totals de la balança de serveis d'Espanya l'any 2004. El principal component, especialment quant als pagaments, és el dels nolis, seguit dels passatges, bàsicament aeris, i l'apartat d'altres (serveis de suport i auxiliars als transports). El pes específic dels transports en la balança de serveis estatal ha experimentat un creixement impor-

Gràfic 12

Font: elaboració pròpia a partir de Banc d'Espanya.

tant entre el 1993 i el 2004; de fet, el volum d'ingressos i de pagaments s'ha multiplicat per 3-4 en valors nominals. Destaca l'ascens dels intercanvis de passatges quant a ingressos i el dels nolis quant a pagaments.

La rellevància de la resta de components de la balança de serveis és reduïda en relació amb el global dels intercanvis. Així, en tots els casos el pes relatiu no supera el 4,0%, ja sigui en l'apartat de les exportacions o en el de les importacions. Pel que fa l'evolució d'aquestes partides en el període 1993-2004 cal ressenyar, en l'àmbit dels ingressos, l'augment registrat per les transaccions de serveis informàtics i, en el dels pagaments, les realitzades en comunicacions. En sentit contrari, s'ha produït un descens general en la importància dels intercanvis de serveis d'assegurances i de serveis governamentals, igual com en els pagaments de regalies (o royalties) i rendes de la propietat immaterial.

En conclusió, es pot apuntar que en els darrers anys s'ha produït una transformació significativa en la composició de la balança de serveis espanyola. Es deteriora el protagonisme tant de l'apartat turístic i viatges, tot i que encara continua sent el líder indiscutible dels intercanvis de serveis i del superàvit del comerç terciari, com del saldo positiu del global de la balança per compte corrent. Per contra, hi ha dues tendències clares a l'alça. D'una banda, creix el paper dels serveis associats a l'economia del coneixement, íntimament relacionats amb elevades cotes de qualificació laboral i aportadors d'alt valor afegit a l'economia, les importacions dels quals es consideren un canal fonamental per a la difusió de coneixements i mètodes tècnics per a l'economia i, per tant, per fomentar el creixement⁹. Es tracta, per exemple, dels serveis prestats a les empreses, dels serveis informàtics o de les comunicacions. Paral·lelament, la globalització de l'economia i la multinacionalització dels mercats ha impulsat a l'alça el pes específic de l'apartat dels transports.

Al llarg del període 1993-2004 s'observa que la majoria dels capítols de la balança de serveis han experimentat un deteriorament dels saldos, ja siguin positius o negatius, amb l'excepció del turisme i viatges. En els darrers anys s'està produïnt una pèrdua d'impuls del superàvit del global de la balança, que està mermant la seva contribució al PIB estatal, com a conseqüència tant de l'evolució menys dinàmica del saldo positiu de l'apartat de turisme i viatges –s'incrementen més ràpidament els pagaments que no pas els ingressos–, com de l'ascens cada vegada més important dels saldos negatius de la resta de capítols, especialment dels més deficitaris. Es pot afegir, per exemple, que el 2004 la contribució del superàvit de turisme i viatges al PIB era la més baixa dels darrers anys (3,2%), mentre pujava l'aportació negativa de les rúbriques dels serveis no turístics.

9. Li, X., Greenaway, D. i Hine, R. C. (2005).

Quadre 7

Estructura de la balança de serveis a Espanya. 1993-2004 (milions d'euros)						
Components	Ingressos		Pagaments		Saldos	
	1993	2004	1993	2004	1993	2004
Turisme i viatges	15.100,0 (64,5%)	36.376,3 (53,2%)	3.621,3 (25,0%)	9.772,1 (21,2%)	11.478,7	26.604,2
Transports	3.319,2 (14,2)	11.257,8 (16,5%)	3.154,6 (21,8%)	12.522,7 (27,1%)	164,7	-1.264,9
Nolis	1.390,4 (5,9%)	4.076,3 (6,0%)	1.885,6 (13,0%)	8.181,3 (17,7%)	-495,2	-4.105,0
Passatges	913,2 (3,9%)	3.971,0 (5,8%)	671,7 (4,6%)	2.157,7 (4,7%)	241,5	1.813,3
Altres	1.015,6 (4,3%)	3.210,5 (4,7%)	597 (4,2%)	2.183,7 (4,7%)	418,4	1.026,8
Comunicacions	352,8 (1,5%)	981,2 (1,4%)	232,7 (1,6%)	1.281,5 (2,8%)	120,1	-300,4
Construcció	338,5 (1,4%)	874,1 (1,3%)	223,2 (1,5%)	690,2 (1,5%)	115,3	183,9
Assegurances	607,6 (2,6%)	436,6 (0,6%)	678,2 (4,7%)	907,8 (2,0%)	-70,7	-471,2
Serveis financers	499,3 (2,1%)	1.680,0 (2,5%)	575,6 (4,0%)	1.608,1 (3,5%)	-76,3	71,9
Serveis informàtics	454,9 (1,9%)	2.355,4 (3,4%)	507,9 (3,5%)	1.282,8 (2,8%)	-53,0	1.072,6
Serveis prestats a						
les empreses	2.223,5 (9,5%)	12.643,3 (18,5%)	3.214,5 (22,2)	13.825,4 (29,9%)	-991,1	-1.182,1
Comercials	330,6 (1,4%)	1.603,3 (2,3%)	587,3 (4,1%)	1.066,3 (2,3%)	-256,6	537,1
Lísing operatiu	71,5 (0,3%)	239,4 (0,4%)	132,5 (0,9%)	1.035,1 (2,2%)	-60,9	-795,6
Altres	1.821,3 (7,8%)	10.800,6 (15,8%)	2.494,8 (17,2%)	11.724,1 (25,4%)	-673,5	-923,5
Serveis personals,						
culturals i recreatius	143,6 (0,6%)	773,0 (1,1%)	517,9 (3,6)	1.533,5 (3,3%)	-374,3	-760,5
Audiovisuals	75,1 (0,3%)	340,3 (0,5%)	384,7 (2,7%)	1.023,1 (2,3%)	-309,6	-682,8
Altres	68,5 (0,3%)	432,7 (0,6%)	133,2 (0,9%)	510,4 (1,0%)	-64,7	-77,7
Serveis governamentals	273,8 (1,2%)	619,1 (0,9%)	993,0 (6,9%)	293,1 (0,6%)	-719,1	326,0
Royalties i rendes de la						
propietat immaterial	114,9 (0,5%)	390,5 (0,6%)	744,9 (5,2%)	293,1 (0,6%)	-630,0	-2.048,7
TOTAL	23.428,1 (100%)	68.387,3 (100%)	14.463,8 (100%)	46.156,4 (100%)	8.964,3	22.230,9

Font: elaboració pròpia a partir del Banc d'Espanya.

2.1.3

El protagonisme comunitari en els intercanvis

La Unió Europea és el principal soci comercial d'Espanya en transaccions de serveis. L'any 2004 era el responsable del 76,3% dels ingressos totals de la balança i del 63,0% dels pagaments, percentatges que se situaven en nivells similars en el cas de les transaccions de mercaderies (74,3% i 65,7%, respectivament).

Entre les diverses característiques dels intercanvis terciaris espanyols amb els països comunitaris destaca una significativa concentració geogràfica i sectorial. D'una banda, es pot apuntar que la Gran Breta-

nya apareix com l'interlocutor comercial de l'Estat més important de tota la Unió Europea, ja que aporta el 29,7% dels ingressos globals de la balança i genera el 17,1% dels pagaments. De fet, el protagonisme britànic en les transaccions terciàries espanyoles supera significativament la rellevància que té aquest país com a soci comercial en la balança de mercaderies, en la qual només era responsable d'un 9,4% dels ingressos i d'un 6,2% dels pagaments totals l'any 2004.

D'altra part, i igual com en el conjunt dels intercanvis de serveis, en el comerç amb la Unió Europea s'observa un elevat protagonisme de les transaccions relatives a l'apartat de turisme i viatges, origen del 59,0% dels ingressos totals. A això cal afegir-hi dos

Quadre 8

Distribució geogràfica dels intercanvis de la balança de serveis d'Espanya. 2004 (milions d'euros)			
Àrees/països	Ingressos	Pagaments	Saldos
Unió Europea	52.184,7 (76,3%)	29.075,8 (63,0%)	23.108,9
Zona euro	29.669,7 (43,4%)	19.764,8 (42,8%)	9.904,9
Gran Bretanya	20.316,8 (29,7%)	7.891,1 (17,1%)	12.425,7
Resta d'Europa	5.136,6 (7,5%)	4.221,1 (9,1%)	915,5
Suïssa	3.230,5 (4,7%)	2.516,6 (5,5%)	713,9
Amèrica del Nord	5.590,3 (8,2%)	5.657,2 (12,2%)	-66,9
Estats Units	5.071,2 (7,4%)	5.169,9 (11,2%)	-98,7
Amèrica central i del Sud	2.649,5 (3,9%)	2.530,3 (5,5%)	119,2
Àsia	1.285,8 (1,9%)	2.661,1 (5,8%)	-1.375,3
Japó	357,3 (0,5%)	498,3 (1,1%)	-141,0
Resta del món	1.540,4 (2,2%)	2.010,9 (4,4%)	-470,5
TOTAL	68.387,3 (100,0%)	46.156,4 (100,0%)	22.230,9

Font: elaboració pròpia a partir del Banc d'Espanya.

aspectes. En primer lloc, que els països comunitaris eren responsables del 84,7% dels ingressos que, per la via del turisme i viatges, obtenia la balança de serveis estatal l'any 2004. I, en segon lloc, que la Gran Bretanya era l'origen del 45,4% dels ingressos que Espanya rebia de la Unió Europea gràcies al capítol de turisme i viatges¹⁰.

A força distància de la Unió Europea, altres socis comercials d'Espanya que s'han d'apuntar en l'àmbit dels intercanvis de serveis són la resta de països europeus i Amèrica del Nord. Els primers eren l'origen del 7,5% dels ingressos totals l'any 2004 i la destinació del 9,1% dels pagaments, amb Suïssa al capdavant, mentre que la segona àrea concentrava el 8,2% dels ingressos i el 12,2% dels pagaments, i en destaquen els Estats Units.

El superàvit de la balança de serveis espanyola s'explica per l'elevat saldo positiu que palesen els intercanvis comercials amb la Unió Europea, que l'any 2004 se situava en 23.108,9 milions d'euros, amb la Gran Bretanya com a principal contribuïdor. Cal ressenyar que aquest saldo favorable es justifica, fonamentalment, pel capítol de turisme i viatges,

atès que el balanç global de les partides no turístiques reflecteix un dèficit significatiu. També és positiu el saldo en les transaccions amb la resta d'Europa i Amèrica central i del Sud. Per contra, la balança terciària estatal manté saldos negatius amb la resta de zones del món i destaca el dèficit amb els països asiàtics, que es concentra, exclusivament, en partides no turístiques.

2.2

Aproximació a l'anàlisi dels intercanvis de serveis de Catalunya amb l'exterior mitjançant les taules input-output¹¹

Segons dades relatives a l'any 2001, el grau d'obertura comercial (exportacions més importacions sobre producció distribuïda) que presentava el conjunt dels intercanvis comercials de serveis del Principat amb l'estranger se situava en un 9,6% (per sobre del 3,0% del 1987), cosa que representa un important augment en el nivell d'internacionalització del sector terciari català. No obstant això, l'obertura comercial dels serveis encara es manté per sota del percentatge

10. Cal afegir que un 68,8% dels ingressos terciaris totals que l'Estat obté de la Gran Bretanya és per aquesta via.

11. Les taules *input-output* més recents disponibles per a l'economia catalana són les referides als anys 1987 i 2001.

Quadre 9

Intercanvis comercials de serveis de Catalunya amb l'estranger. 2001						
Sectors d'activitat	Exportacions		Imports		Saldos	
	MEUR	% sobre la producció distribuïda	MEUR	% sobre la producció distribuïda	MEUR	Taxa de cobertura
Venda, manteniment i reparació de vehicles de motor	433.146 (5,5%)	8,8	0	0	433.146	-
Comerç a l'engròs i intermediari (ex. vehicles de motor)	2.435.651 (31,0%)	13,8	310.351 (6,0%)	1,8	2.125.300	784,8
Hotels, càmpings i altres tipus d'allotjament	0	0	211.234 (4,1%)	10,2	-211.234	0
Restaurants, establ. de begudes, menjadors col·lectius i provisió de menjars preparats	0	0	3.094 (0,1%)	0	-3.094	0
Transport per ferrocarril	0	0	1.847 (0,0%)	0,4	-1.847	0
Altres tipus de transport terrestre	908.313 (11,6%)	15,0	436.691 (8,4%)	7,2	471.622	208,0
Transport marítim, de cabotatge i per vies interiors	127.094 (1,6%)	64,8	21.952 (0,4%)	11,2	105.142	579,0
Transport aeri i espacial	362.932 (4,6%)	31,6	610.618 (11,8%)	53,2	-247.686	59,4
Activitats afins al transport	636.764 (8,1%)	12,0	257.487 (5,0%)	4,9	379.277	247,3
Activitats d'agències de viatges i operadors turístics	0	0	91.656 (1,80,45%)	6,9	-91.656	0
Correus i telecomunicacions	33.028 (0,4%)	0,7	22.999 (0,4%)	0,5	10.029	143,6
Mediació financera	301.911 (3,8%)	5,0	223.801 (4,3%)	3,7	78.110	134,9
Assegurances i plans de pensions	103.571 (1,3%)	6,0	15.135 (0,3%)	0,9	88.436	684,3
Activitats auxiliars de la mediació financera	61.956 (0,8%)	5,1	48.465 (0,9%)	4,0	13.491	127,8
Activitats de lloguer	23.884 (0,3%)	1,7	173.591 (3,3%)	12,3	-149.707	13,8
Activitats informàtiques	285.690 (3,6%)	12,1	348.843 (6,7%)	14,8	-63.153	81,9
Recerca i desenvolupament	103.675 (1,3%)	8,4	91.229 (1,8%)	7,4	12.446	113,6
Altres activitats empresarials	1.864.654 (23,7%)	11,9	1.981.758 (38,1%)	12,6	-117.104	94,1
Activitats recreatives, culturals i esportives	179.856 (2,3%)	3,6	344.535 (6,6%)	6,9	-164.679	52,2
Total serveis	7.862.125 (100,0%)	5,8	5.195.286 (100,0%)	3,8	2.666.839	151,3
Total Catalunya	40.076.582	14,8	48.355.764	17,9	-8.279.182	82,9

Font: elaboració pròpia a partir de l'Institut d'Estadística de Catalunya (2005).

del global de les transaccions, d'un 32,7% (19,0% el 1987).

El protagonisme de les activitats terciàries dins del total dels intercanvis comercials de Catalunya s'ha increment en els darrers anys, però sense asso-

lir encara el lideratge que exerceix el conjunt del sector en la seva contribució al PIB. Així, l'any 2001 els serveis eren responsables d'un 19,6% de les exportacions totals del Principat i d'un 10,7% de les importacions, davant del 8,8% i el 2,8%, respectivament,

del 1987. La balança comercial del sector terciari català palesa un saldo positiu important, a diferència del conjunt de les transaccions, amb una taxa de cobertura que l'exercici 2001 se situava en un 151,3%, mentre que el percentatge del global de la balança era d'un 82,9%. Val a dir que la cobertura dels intercanvis de serveis ha patit un deteriorament des del final de la dècada dels anys vuitanta, si tenim en compte que el 1987 se situava en el 202,2%.

El nombre de sectors d'activitat que mantenen relacions comercials amb l'exterior l'any 2001 és més elevat que no pas el del 1987, si bé encara és baix si es compara amb el capítol de mercaderies. Per la banda de les exportacions, destacava el comerç a l'engròs i intermediaris, que abraçava el 2001 el 31,0% dels intercanvis terciaris totals, seguit, de les altres activitats empresarials (23,7%), i, a distància, dels altres tipus de transport terrestre (transport per carretera) i de les activitats afins al transport (11,6% i 8,1%, respectivament). Altres partides a apuntar són la venda, manteniment i reparació de vehicles de motor i el transport aeri i espacial. En el costat de les importacions, les altres activitats empresarials eren responsables del 38,1% del total de les compres terciàries a l'estranger, seguit del transport aeri i espacial i dels altres tipus de transport terrestre (transport per carretera), que concentraven l'11,8% i el 8,4% del global. Cal destacar que entre els anys 1987 i 2001 s'observa un important augment del protagonisme dels intercanvis comercials relatius als serveis prestats a les empreses.

Val a dir que d'entre tots els sectors d'activitat l'any 2001 cal destacar pel seu grau d'obertura comercial a l'exterior i pel seu nivell de dependència de l'estranger a les partides del transport marítim, de cabotatge i per vies interiors i, també, del transport aeri i espacial, que presentaven, a l'igual que el 1987, uns índexs força més elevats que la resta d'apartats. Pel que fa als saldos, el major superàvit corresponia al comerç a l'engròs i intermediaris, seguit, a bastant distància, dels altres tipus de transport terrestre (transport per carretera), de la venda, manteniment i reparació de vehicles de motor, i de les activitats afins

al transport. En sentit contrari, els apartats amb uns majors saldos negatius eren el transport aeri i espacial i els hotels, càmpings i altres tipus d'allotjament.

Finalment, també cal esmentar l'elevada taxa de cobertura comercial que presentaven l'any 2001 el comerç a l'engròs i intermediaris i les assegurances i plans de pensions (784,8% i 684,3%, respectivament). D'altra banda, hom pot apuntar la nul·la cobertura del comerç de les activitats dels hotels, càmpings i altres tipus d'allotjament, dels restaurants, establiments de begudes, menjadors col·lectius i provisió de menjars preparats, del transport per ferrocarril, i de les activitats d'agències de viatges i operadors turístics, cosa que s'explica per la inexistència d'exportacions a l'estranger en aquests capítols.

2.3

Intercanvis de serveis amb l'estranger.

Conclusions

- Tot i que el grau d'obertura comercial del sector serveis és inferior al que caracteritza el comerç de mercaderies, cal destacar que a Espanya el pes específic dels intercanvis terciaris és superior al d'altres països desenvolupats, cosa que es deriva d'una rellevància molt elevada dels intercanvis en l'àmbit turístic.
- En els darrers anys, tant a Catalunya com a Espanya s'ha incrementat el volum nominal de transaccions de serveis amb l'estranger, la qual cosa palesa un ascens en el grau d'internacionalització d'aquest sector. Tanmateix, l'augment no ha seguit la velocitat registrada pels intercanvis de mercaderies i, a més, el pes específic del comerç exterior terciari sobre el total de la balança no assoleix la rellevància que té el sector serveis dins l'economia en general.
- La balança de serveis espanyola, i també la catalana, denota una elevada dependència de l'apartat del turisme i viatges, protagonisme que tendeix a reduir-se en favor d'altres apartats i activitats, alhora que també disminueix la seva contribució positi-

va al superàvit. S'observa un fort creixement del comerç exterior de serveis de coneixement i valor afegit alts, com per exemple els serveis prestats a les empreses, camps que, això no obstant, fan una aportació molt negativa al saldo de la balança. En conclusió, el lideratge de la balança de serveis està passant progressivament a mans de partides creixentment deficitàries, el pes específic de les quals continuarà augmentant en els propers anys. Paral·lelament, en el capítol de turisme i viatges s'està produint al llarg del temps un increment dels pagaments superior al dels ingressos, cosa que fa que el superàvit es deteriori.

- Es palesa una elevada concentració territorial dels intercanvis comercials de serveis d'Espanya amb l'exterior, que és liderada pels països comunitaris. Dins d'aquests, s'observa una gran concentració geogràfica i sectorial de les transaccions en favor de la Gran Bretanya i del capítol de turisme i viatges.

3

Bibliografia

AIGINGER, K. "The use of unit values to discriminate between price and quality competition". *Cambridge Journal of Economics*. 21 (1997).

AIGINGER, K. "Europe's position in quality competition". *Enterprise Papers*. [Comissió Europea] 4 (2001).

ARROYO, N. i PALLA, O. "El comercio exterior de EEUU de bienes y servicios y los intercambios con España". *Boletín Económico de ICE*. 2843 (2-8 maig 2005).

BANC D'ESPANYA. *Balanza de pagos de España* (diversos anys).

BANC D'ESPANYA. *Balanza de pagos y posición de inversión internacional de España* (diversos anys).

BANC D'ESPANYA. *Boletín Estadístico* (diversos números).

BANC CENTRAL EUROPEU. *Boletín mensual* (diversos números).

CAMBRA DE COMERÇ DE BARCELONA "Canvis en el patró exportador català de mercaderies durant el període 1985-2004". *Perspectiva Econòmica de Catalunya*. 227 (2005).

FONTAGNÉ, L.; FREUDENBERG, M. i PÉRIDY, N. "Trade patterns inside the Single Market". *CEPII Working Paper*. 97-07 (1997).

GARCIA, G "La balança de nolis i assegurances". A: *La balança de pagaments de Catalunya. Una aproximació als fluxos econòmics amb la resta d'Espanya i l'estranger* (1993-1994). Barcelona: Direcció General de Programació Econòmica i Institut d'Estudis Autònoms, Generalitat de Catalunya, 1997.

HERMOSILLA, A. i ORTEGA, N. *Informe anual del sector de serveis a Catalunya 2003. Comerç, turisme i serveis a les empreses*. Departament de Comerç, Turisme i Consum, 2005.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. *Taules Input-Output de Catalunya 2001*, (2005). www.idescat.net.

LI, X.; GREENAWAY, D., i HINE, R. C. "Importaciones de servicios y crecimiento económico. Una análisis dinámico de panel". *Revista de Economía ICE*. [Ministerio de Industria, Turismo y Comercio] 824 (jul.-ag. 2005).

LLADÓS, J. i FERNÁNDEZ, T. "La indústria catalana a Europa en el context de l'ampliació". *Nota d'Economia*. [Generalitat de Catalunya] 78 (2004).

MURILLO, C. i BARÓ, E. "La balança de turisme". A: *La balança de pagaments de Catalunya. Una aproximació als fluxos econòmics amb la resta d'Espanya i l'es-*

tranger (1993-1994). Barcelona: Direcció General de Programació Econòmica i Institut d'Estudis Autonòmics. Generalitat de Catalunya, 1997.

OLIVER, J. i altres. "El comerç internacional de serveis d'Espanya: un balanç de l'etapa d'expansió 1994-2004". *Informe Semestral. 1/2005. Economia espanyola i context internacional*. [Caixa Catalunya] (juliol 2005) (2005a).

OLIVER, J. i altres. "El turisme estranger a Espanya el 2004: augment del nombre de turistes i descens dels ingressos". A: *Informe sobre la conjuntura econòmica*. [Caixa Catalunya] 100 (11 de març de 2005) (2005b).

RUBALCABA, L., GAGO D., i MAROTO, A. "Relaciones de globalización y servicios: ventajas competitivas de los servicios europeos y españoles en el comercio internacional". *Revista de Economía ICE*. [Ministerio de Industria, Turismo y Comercio] 824 (jul.-ag. 2005).

VILASECA, J.; LLADÓS, J. i TORRENT, J. "La indústria catalana ha aprofitat la revolució tecnològica dels anys noranta? La contribució del creixement econòmic a la competitivitat internacional". *Nota d'Economia*. [Generalitat de Catalunya] 78 (2004).